

people, in the modern era of formation of the new philosophy — the interdependence and partnership between public authorities and its source — the people. Political power has ceased to be something aloof and independent society.

Second, the political culture of the welfare state — the state of peak era of modernism with a maximum extension of the twentieth century dominated electoral rights activist guidelines, because in order to get high-quality services and state must actively influence its functioning.

Thirdly, in postmodern political culture is likely to citizen participation in public and political life develop in waves by a sinusoid, depending on the specific situation and its implications for their interests.

Fourth, the political culture of modern Ukraine as one of its key components contain ambivalent attitude to the state by citizens. Ukrainian citizens have learned to «put government in place» (the Orange Revolution of 2004 and the «dignity revolution» in 2014), but have not yet common for developed democracies mechanism to influence those in power in necrosis situations. However, the prospect of a real democratization of Ukraine after 2014 seems very likely.

Fifth, only the prospect of European integration will allow independent Ukraine finally to become a periphery of world globalization and join the family of developed European nations, who are building their own political life on the principles of democracy, human rights and civil liberties safeguards. the following conclusions from our work.

Key words: people, political power, culture, transformation, world politics.

УДК 329.05:328.12(477)

М. В. Примуш, доктор політичних наук, професор

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

У статті окреслюються основні тенденції розвитку українських політичних партій в умовах трансформації інституту парламентаризму в нашої державі. Зазначається актуальність дослідження сучасних тенденцій розвитку політичних партій у напрямі прямого громадянського представництва на місцях. Додаткової актуальності набула проблема уточнення поняття «політична партія» з урахуванням специфіки її діяльності в Україні та в умовах кризового процесу становлення інституту парламентаризму. Доводиться, що в сучасних умовах розвитку України саме інститут парламентаризму, за умови більшого залучення у процеси вироблення державної політики, може утворити підґрунтя стабільного розвитку нашої держави.

Ключові слова: політична партія, парламентаризм, системна трансформація, законодавча влада, принцип поділу влади.

Актуальність поданої **теми** дослідження полягає у тому, що процеси творення демократії в нашій державі потребують детального вивчення її інституцій, сукупність яких й утворює демократичність політичного розвитку. Мова йде про дослідження специфіки впливу трансформаційних процесів у розвитку громадянського суспільства та його інституцій, фундаментальним з яких є політична партія, яка, у свою чергу, повинна репрезентувати і захистити весь спектр інтересів соціальних груп. Складність подібних досліджень полягає у тому, що в Україні ще не вироблено ефективних демократичних механізмів узгодження суспільних інтересів і реалізації хоча б частини з них. У результаті цього політичний розвиток ускладнюється наявністю в ньому недемократичних механізмів реалізації приватних інтересів, що здійснюють значний вплив на формування державної політики. Зокрема, в Україні спостерігається значне відхилення від репрезентації інтересів саме громадян, і тому замість досягнення суспільно прийнятних компромісів, здатних вирішувати конфліктні ситуації, політичні партії виступають засобом їх загострення. Причинно-наслідковим зв'язкам зазначеної проблеми дослідниками в Україні та за її межами приділено значний рівень уваги, але разом з тим відчувається значний брак ідей щодо політико-правового рівня її вирішення. Відтак, на наш погляд, особливо в світлі повернення України до парламентсько-президентської форми правління існує нагальна потреба у дослідженні оптимальної моделі партійно-політичного розвитку України зі створенням ефективного механізму багатопартійності й парламентаризму. Саме вирішенню представленої проблеми й присвячено наше дослідження.

Об'єктом дослідження є процеси державотворення у контексті процесів соціально-політичної трансформації України.

Предметом є політичні партії у контексті їх інституціонального оформлення як елементів інституту парламентаризму.

Метою дослідження є комплексний політологічний аналіз місця та ролі політичних партій у сучасних процесах творення інституту парламентаризму в Україні.

Дослідження взаємовпливу між політичними партіями та творенням інституту парламентаризму традиційно розглядається фахівцями з правових наук як необхідна потреба вироблення інструментів і механізмів оформлення України як демократичної, правової, суверенної держави, у якій реалізуються принципи права. Проте нехтування політичним аспектом призвело до структурного огляду вказаної нами проблеми з деяким оглядовим рівнем її функціонального навантаження. Конституційна реформа 2004 р. та повер-

нення до неї у 2014 р. мала суто політичний характер, оскільки вона впроваджувалася більше як умова вирішення політичної кризи, ніж була зрозумілим інструментом оформлення влади. Як показала практика реалізації політичної реформи у 2006–2010 рр., якісної зміни форми правління до ідеалів парламентсько-президентської форми не відбулося — громадяни так і не отримали ефективного громадянського представництва в органах влади, а політична криза переформувалася у протистояння Президента та прем'єр-міністра. Традиційно причинами негативного досвіду конституційної реформи називалися й недосконалість пропорційної виборчої системи, амбіції керівників держави, тиск груп інтересів на процеси прийняття політичних рішень, незрілість українського суспільства у відстоюванні власних інтересів тощо. На наш погляд, причина полягає не тільки в названих аспектах, а й у тому, що конституційна реформа та парламентсько-президентська форма правління не призвела до суттєвого підвищення ролі партій, зміцнення культури політичної боротьби, реального включення політичних партій у процеси державотворення.

Назване вище не є виключно українським явищем чи специфічним аспектом розвитку нашої держави, навпаки — одним із етапів так званої «на-вздогінної модернізації» трансформаційного розвитку політичних партій та інституту парламентаризму. В ідеальній моделі це означає утворення в Україні конкурентоспроможної багатопартійної політичної системи, будівництва парламентаризму на засадах демократичного плюралізму й поміркованого радикалізму політичного процесу незахідних суспільств. Поміркований радикалізм, у свою чергу, має виступити як «робота над помилками» щодо оптимізації відвертого популізму та реальної здатності політичних партій впливати на процеси соціально-політичного розвитку.

Назване зумовило виробити складний методологічний апарат дослідження, оскільки в аспектах державотворення політичні партії утворюють інститут парламентаризму як офіційний рівень державної влади, що здійснює законодавчу функцію. Тобто у трансформаційних процесах інститут парламентаризму виступає не тільки як сукупність політичних партій, що формують фракцію й займаються законотворчою ініціативою чи формують спеціалізовані комісії й комітети, які координують державну політику. Також необхідно додавати, що у трансформаційних суспільствах політичні партії та парламент перебувають під значним тиском двох протилежних, неоднорідних процесів — значних соціальних очікувань населення та монопольного положення у сфері влади інституту глави держави, який безпосередньо здійснює вплив на виконавчу владу (яку в теорії формує саме законодавча). Тому дослідження особливостей українського процесу партійного розвитку в умовах системної трансформації інституту парламентаризму та зміцнення

його ролі потребує використання комплексної методології дослідження. Так, базовим методологічним підходом поданого дослідження є використання системного підходу, який дає можливість дослідити політичні партії як систему управлінських елементів, сукупність яких репрезентує підтримані електоратом політичні пропозиції з метою їх захисту і реалізації на законодавчому рівні. Наступним підходом є структурно-функціональний, який дав можливість дослідити політичну партію як фундаментальний чинник системи владних відносин, її елемент системи державно-управлінських рішень. Саме гармонійне поєднання вказаних підходів дозволяє здійснити ґрунтовний аналіз специфіки розвитку політичних партій в умовах української версії трансформації інституту парламентаризму. Також у дослідженні широко використовуються загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція й порівняння.

Як показав джерельний пошук дослідження, проблематика специфіки розвитку політичних партій в умовах трансформації інституту парламентаризму є малодослідженою й із комплексом невіршених питань. У дослідженнях Л. Баликіної, А. Гальчанського, Ю. Древалю, В. Журавського, О. Копиленко, О. Литвиненко, А. Мережко, В. Паламчука, Б. Свірського, О. Скрипнюка, В. Тертишника та інших поставлена нами проблема подається як комплекс конституційно-правових процедур щодо визначення інституцій громадянського представництва в системі організації державної влади [1, с. 181]. Іншою групою дослідників, серед яких варто виділити дослідження В. Селіванова, А. Француза, В. Шаповалова та інших, представлена нами проблема аналізується з позицій системних чинників утворення інституту парламентаризму в умовах трансформації політичної системи України [2, с. 22]. Комплекс питань вказаної групи дослідників стосується лише інструментального оформлення об'єктивних тенденцій політичного розвитку, що зумовлюють певну його варіацію, а саме: рівень підлеглості до інших інституцій державної влади, зокрема главі держави. На наш погляд, теоретико-методологічні розробки вказаної групи дослідників дозволяють підійти до сучасних досліджень політичних партій й інституту перехідних суспільств із досить широкого кола проблемних завдань, а саме: специфіки утворення парламентської більшості й визначити корупційність або ефективність певного об'єднання, встановити межі й коло проблемних питань певного парламентського об'єднання, дослідити «слабкі» місця фракційної діяльності чи шляхи вдосконалення інституту парламентаризму. Утім, віддаючи належне значному теоретико-методологічному пошуку названих нами вчених, слід зазначити, що сучасні реалії політичного розвитку України потребують дослідження динаміки зазначених ними процесів, а не замикання лише на їх структурному оформленні або з'ясуванні лише функціональних рівнів певної коаліційної конфігурації. Невіршени-

ми залишаються питання виявлення тенденцій і варіантів розвитку певної політичної конфігурації та аналіз її наслідків на розвиток інституцій громадянського представництва [3, с. 60]. Наслідком цього є те, що ані експерти, ані політики не можуть навіть проектувати важливі політичні рішення через незрозумілість наслідків політичних подій 2014 р., недопущення яких і було їхніми функціональними зобов'язаннями. Отже, подане дослідження є спробою дати комплексну відповідь на представлене запитання.

Український політичний розвиток характеризується як незрозуміла хвилюва динаміка, де співіснують корупційні схеми й засади вільної конкуренції, демократичні цінності та патріархальний тип політичної культури, історична толерантність і відверте загострення етнічних питань тощо [4, с. 51]. Тому за таких умов неможливо побудувати політичну інституцію, яка б мала реальну здатність гармонізувати весь конфліктний потенціал трансформаційного розвитку нашої держави. Проте існування багатопартійної системи й повернення у лютому 2014 р. до парламентсько-президентської республіки чітко окреслили основних акторів, які мають узяти на себе відповідальність за існуючий стан речей і стати локомотивом розвитку України. Мова йде про політичні партії та Верховну Раду України як представника інституту парламентаризму. У новій політичній реальності, де взнаки дається негативний вплив економічної кризи, відсутність не тільки стратегії розвитку держави, а й чіткого плану першочергових реформ, загроза військової інтервенції іншої держави й проведення бойових дій — зумовили представників інтересів громадянського суспільства взяти на себе нетипові для них ролі, а саме месіанської (порятунок державності) й новаторської (вироблення ефективних реформ та їх законодавче оформлення) [5]. І тому вказана нетиповість вимагає від дослідника дещо уточнити центральні категорії нашого дослідження: «політична партія» та «парламентаризм». Вказане означає, що класичних визначень політичних партій згідно з поглядами М. Вебера та М. Дюверже не вистачає, оскільки за сучасних умов вони перестали виконувати лише функції громадянського представництва в законодавчих органах влади й захищати певні ідеологічні постулати [6]. Сучасність, особливо це проявляється в Україні, вимагає від політичної партії утворювати собою цілісну систему політичного управління (менеджменту) соціально-політичними процесами, що вимагає від них формування всередині бюрократичного апарату певної стратегічної надбудови з вироблення ефективної політики [5]. Проте незважаючи на схожість з групами інтересу, що чинять тиск на уряд з метою отримання певних результатів, представлена нами роль політичних партій вимагає від них самостійно сформувати владу й також самостійно здійснювати через своїх представників корегування влади. Яскравим прикладом цього є узгодження кадрових рішень держави з представниками громадянського суспільства, які, у свою чергу, позбавле-

ні мандату надавати вотум довіри чи недовіри певній особі. Вказане стало наслідком того, що за роки незалежності в Україні політична партія не стала дієздатним інститутом репрезентації громадян, його союзником тощо. Замість цього політичні партії здійснили злиття з двома структурами — бюрократичним апаратом і представниками фінансово-промислових груп, інтереси яких здебільшого й реалізуються в державному управлінні. Тому уточнення поняття «політична партія» повинно мати аспекти реалій політичного життя й не обмежуватися ідеалами класичного її визначення. Мова йде про те, що за сучасних умов формування виключно партії «для громадян» неможливо з трьох причин. По-перше, в Україні кількість політичних партій значно перевищує відмітку 200 [7], і тому формування нової політичної сили немає сенсу. Кращою стратегією у цьому відношенні є об'єднання деяких частин існуючих політичних сил із залученням до цього процесу звичайних громадян. До речі, саме таким шляхом і формується «Блок П. Порошенка». По-друге, незважаючи на те що в Україні таким чином може з'явитися загальнонаціональна політична сила, вона є дуже уразливою саме на етапі реалізації влади, оскільки процедуру кадрового її оновлення здійснити не вийде фізично; й це означає, що громадянському суспільству необхідно залучати якомога більше саме фахових своїх представників у процесі партійного будівництва: вчених, фахівців з економіки, експертів, наукових співробітників, що в підсумку мають отримати вплив на політику формування ключових сфер державного управління. По-третє, зазначене вище вимагає юридично ширше підійти до визначення політичної партії, що означає вироблення чітких і зрозумілих критеріїв фаховості й відповідальності її членів. З наведеного випливає, що за сучасних умов розвитку України, де спостерігається значний негативний вплив економічної кризи і наслідки війни на Донбасі, категоріальне уточнення ролі політичної партії носить фундаментальний зміст. Так, вона перетворюється із застарілої конструкції виразника інтересів громадян на професійне об'єднання представників широкого кола громадянського суспільства з метою формування і впровадження державної політики з метою соціального, військового, економічного та іншого захисту населення. Стосовно репрезентації інтересів громадян, то сучасний політичний розвиток закріплює за цим явищем аспекти його здійснення й управління, а саме надання інституту місцевого самоврядування необхідних повноважень та існування значної кількості громадянських організацій, які вже давно виконують деякі функції політичних партій (захист інтересів громадян в органах влади).

У цьому нас також підтримують фахівці з дослідження конституційного статусу політичних партій В. Заруба, В. Тертишник, С. Шевчук та інші, які

зазначають, що існує визначення політичних партій і їх роль у суспільстві не відповідає вимогам часу, бо громадяни, отримуючи освіту, маючи досвід роботи за межами України, самі проявляють ініціативу формувати державний курс політики самостійно, без обрання для цього депутата, тобто інтегруватися в певну політичну силу або утворити для цього їх союз [8, с. 8]. Вказана позиція має як сильні, так і слабкі сторони, проте вони є предметом вже іншого роду досліджень, а у нашому дослідженні подаються з позицій тенденції розвитку. Втім більш детальному аналізу зазначеної позиції будуть присвячені наші наступні наукові розробки.

Стосовно інституту парламентаризму, то його функціональне оновлення неможливе без переосмислення ролі політичних партій і громадянського суспільства в цілому. Мова йде про те, що в політичній науці існує дві позиції щодо вказаного питання. Першу представляють дослідження В. Ріака та В. Шаповалова, де парламентаризм постає як певна система формування та діяльності верховного представницького органу влади, а також певної сукупності політико-державних відносин та інститутів, що здійснюють функцію законотворчості [9, с. 135]. З іншого боку, парламентаризм — це система особливого роду, яка виступає посередником між державою та суспільством і забезпечує їх державно-управлінську взаємодію на засадах колегіально-представницького органу державної влади [10, с. 162]. Із наведеного виходить, що парламентаризм виступає інструментом здійснення політики шляхом розробки й прийняття важливих політичних рішень, а його модель формується виключно політичними силами, що його й оформлюють. Тобто він є віддзеркаленням тих соціально-політичних процесів, які зараз відбуваються у суспільстві, й має за мету їх узгодити і вирішити конфліктні питання, які потім оформлюються у закони [11, с. 179]. Таким чином, в Україні перехід до парламентсько-президентської форми правління відбувся навпаки, без урахування специфіки процесів системної трансформації й оптимізації всієї системи прийняття політичних рішень. Це означає, що політичні партії, які й утворюють певну модель парламентаризму, орієнтуються лише на парламентську діяльність, тим самим штучно обмежуючи власні можливості. З одного боку, дається взнаки формування партійних списків за закритою системою, де «прохідні» місця найчастіше отримують особи, що здійснюють фінансову та іншу допомогу партії. Тому вказана система багато в чому призвела до зменшення реальних можливостей представників регіонів репрезентувати інтереси свого регіону (округу) в парламенті. Змішана виборча система, як показали вибори-2012 і повторюють ту саму помилку у 2014 р., реального представництва інтересів регіонів в українському парламенті не здійснила, оскільки більшість кандидатів йшли на вибори

не з метою реалізації конкретних програмних цілей, а з метою отримання влади, реалізації певних приватних інтересів чи отримати певні дивіденди. Тому вказані тенденції й оформили вектор розвитку інституту парламентаризму у напрямі утворення системи реалізації приватних інтересів, ніж збудували ефективний орган репрезентації інтересів громадян. На наш погляд, більш ефективним варіантом удосконалення інституту парламентаризму могла стати так звана політико-філософська система об'єктивних передумов політичної реформи [12, с. 41]. Мова не йде про надання квот представникам громадянського суспільства з метою їх прямого залучення до законодавчого процесу, а навпаки, навздогінний стан системної трансформації вимагає від інститутів влади встановити між гілками влади систему балансу інтересів.

Отже, це дозволить, на наш погляд, багато в чому стримувати використання Верховної Ради України корпоративних інтересів та їх оформлення в державну політику. Проте інструментальне оформлення такого підходу потребує додаткового вивчення з метою відповіді на два ключових запитання — яким саме чином і за якими ресурсами, статусом буде здійснювати переорієнтацію інституту парламентаризму у бік стримування приватних інтересів. І, по-друге, які при цьому ризики постають перед українською практикою утворення інституту парламентаризму. Саме вирішенню цього кола питань й будуть присвячені наші наступні наукові розробки.

Таким чином, підсумовуючи результати дослідження, можна дійти таких **висновків**. По-перше, в Україні існує чіткий взаємозв'язок між тенденціями розвитку політичних партій і моделлю інституту парламентаризму. По-друге, процеси розвитку політичних партій і вектори трансформації інституту парламентаризму вбачаються нам відірваними від потреб громадян й орієнтуються на встановленні домінуючої ролі певної елітарної груп. По-третє, в Україні спостерігається тенденція підвищення ролі громадян у політичній сфері, при цьому, маючи значний потенціал у виробленні державної політики, вони поки що не мають засобів впливу на її вироблення. Одним із інструментів поліпшення зазначеної ситуації мала б стати система балансу сил, але вона потребує додаткового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавський В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми) / В. С. Журавський. — К. : Парлам. вид-во, 2002. — С. 178–187.
2. Селіванов В. Демократичний вимір конституційної реформи в Україні: обумовленість і необхідність // Право України. — 2003. — № 8. — С. 21–23.

3. Яковлев А. Структурна організація і діяльність парламенту: актуальні проблеми конституційного процесу в Україні / А. Яковлев // Юрид. Україна. – 2013. – № 12. – С. 55–61.
4. Древаль Ю. Парламентаризм «приглушений» чи раціональний? / Ю. Древаль // Віче. – 2003. – № 9. – С. 50–53.
5. Павко А. Моріс Дюверже – засновник сучасної партології [Електронний ресурс] / А. Павко // Віче. – 2010. – № 13. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2090/>.
6. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем [Електронний ресурс] / Ю. Шведа. – Режим доступу: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Shveda%20U%20R%20Teoriia%20politichnih%20partii%20i%20partii%20sistem/.
7. Політичні партії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drсу.gov.ua/party>.
8. Тертишник В. М. Законодавча влада: концептуальні проблеми гармонізації / В. М. Тертишник // Право і сусп.-во. – 2012. – № 5. – С. 7–10.
9. Ріяка В. О. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / М. С. Горшньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін. ; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
10. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / В. М. Шаповал. – К. : Вища шк., 1997. – 264 с.
11. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України / С. Шевчук // Право України. – 2011. – № 5. – С. 175–185.
12. Звіркowska В. Верховна Рада України в контексті політичного реформування / В. Звіркowska // Сучасна українська політика : Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 18. – С. 37–47.

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ УКРАИНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ В УСЛОВИЯХ СИСТЕМНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ИНСТИТУТА ПАРЛАМЕНТАРИЗМА

Примуш Н. В.

В статье очерчиваются основные тенденции развития украинских политических партий в условиях трансформации института парламентаризма в нашей стране. Отмечается актуальность исследования современных тенденций развития политических партий в сторону прямого гражданского представительства на местах. Дополнительную актуальность получила проблема уточнения понятия «политическая партия» с учетом специфики ее деятельности в Украине в условиях кризисного процесса становления института парламентаризма. Доказывается, что в современных условиях развития Украины именно институт парламентаризма, при условии большего привлечения в процессах выработки государственной политики, может создать устойчивую почву стабильного развития нашего государства.

Ключевые слова: *политическая партия, парламентаризм, системная трансформация, законодательная власть, принцип разделения властей.*

SPECIFICS OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN POLITICAL PARTIES IN THE CONDITIONS OF SYSTEM TRANSFORMATION OF INSTITUTE OF PARLIAMENTARISM

Prymush N. V.

Relevance of the research topic presented is that the process of creating democracy in our country require a detailed study. This is a study of the impact of specific transformation processes in the development of civil society and its institutions, the fundamental of which is the political party, which in turn should represent and protect the interests of the whole range of social groups. The difficulty of such studies lies in the fact that Ukraine has not developed effective democratic mechanisms to coordinate public interest and implementation of at least part of them. As a result, political development presence in it undemocratic mechanisms satisfy private interests that have a significant influence on public policy.

In particular, it is a fact that in Ukraine there is a significant deviation from the representation of the interests of citizens is, and so instead of the socially acceptable compromise can resolve conflicts, political parties is a means of sharpening. Causal relationship problems presented by researchers in Ukraine and abroad paid a significant level of attention, but at the same time there is a significant lack of ideas on the political and legal level of resolution. Thus, in our view, especially in the world return to Ukraine parliamentary-presidential form of government there is an urgent need to study the optimal model of party-political development of Ukraine with the creation of an effective mechanism for multiparty and parliamentary system. Solution of the problem presented and dedicated to our research.

Object is a process of state building in the context of the socio-political transformation of Ukraine. The subject of political parties in the context of institutional design as a pillar of parliamentarism. The study is a comprehensive political analysis of the place and role of political parties in the process of creation of modern parliamentary institution in Ukraine.

The result of these studies consists in author abstracts. First, in Ukraine there is a clear correlation between the trends of political parties and parliamentary model institution. Secondly, the development of political parties and parliamentary institution transformation vectors are seen detached from the needs of our citizens and oriented to establish the dominant role of certain elite groups. Thirdly, in Ukraine there is a tendency to increase the role of citizens in the political sphere, while having great potential in developed public policy, for the time being they have no influence over its production. One of the tools to improve this situation would be a system of balance of power, but it needs further study.

Key words: *political party, parliamentarism, system transformation, legislature, principle of division of the authorities.*

